

André Gunder Frank

Kapitalism och ”feodalism”(?) i Latinamerika

Ur antologin *Underutveckling eller revolution i Latinamerika* (1971)

Artiklar i denna samling handlar till stor del om den viktiga frågan om vilken karaktär samhällena i Latinamerika egentligen har. I de två första artiklarna håller Frank fast vid den uppfattning som fram till dess (början av 1960-talet) dominerat bland marxister, de flesta av dessa på ett eller annat sätt knutna till kommunistpartierna, att de latinamerikanska samhällena var ”tvådelade”, med en kapitalistisk sektor och en feodal dito. I den tredje artikeln (från slutet av 1963) har Frank ändrat uppfattning och anser att även jordbruket är kapitalistiskt, dvs han förkastar idén om feodalism.

I sitt *förord* till boken *Underutveckling eller revolution i Latinamerika* beskriver Frank kortfattat hur han kom att ändra uppfattning. Artikelsamling nedan inleds med ett utdrag ur förordet, där författaren kommenterar just detta.

Problemet med feodalismens vara eller icke-vara är ingen akademisk fråga, utan kan leda till olika politiska strategier och allianser för att uppnå samhällsförändringar (med eller utan en ”anti-feodal” etapp). Frank tar även upp den frågan i den sista artikeln.

Artiklarna har här placerats i tidsordning (vilket de inte var i boken).

Innehåll

Förord (utdrag)	1
Mexiko på 1900-talet: den borgerliga revolutionens janusansikte.....	2
Jordreformernas mångfald.....	13
Krossa kapitalismen, inte feodalismen.....	17

Lästips

Frågan om kapitalism och feodalism behandlas utförligare i AGF:s bok [Kapitalism och underutveckling i Latinamerika](#) (avsnittet ”Kapitalismen och myten om feodalismen i det brasilianska jordbruket”)

Se även Luis Vitale, [Latinamerika — feodalt eller kapitalistiskt?](#)

Förord (utdrag)

Del IV [av boken där artiklarna nedan ingår], som behandlar inrikespolitik och klasspolitik, för diskussionen fram till Latinamerikas inhemska scen, där en debatt rasar bland latinamerikanska revolutionärer. En stor del av denna debatt om klasspolitik och — allianser har samband med olika uppfattningar — eller begreppsbildningar — vad gäller samhällsstrukturen i Latinamerika. Till helt nyligen har den mest understödda tesen, uttalat eller underförstått, varit att Latinamerika har ett 'tvådelat' samhälle eller en 'tvådelad' ekonomi där den inhemska borgerligheten (eller 'medelklassföretagsamheten' för att ta till en term som ofta vilseledande används som ersättningsord) inom den avancerade kapitalistiska sektorn kan och måste eftersträva en tilltagande kapitalisms och utvecklings klasspolitik gentemot den gammalmodiga 'feodala' sektorn i det 'andra' Latinamerika. Som motsats står den grundläggande tes som förs fram i del IV — och som bekräftas av de uppgifter som presenteras i flera av kapitlen i denna del — nämligen att i Latinamerika är samhälle och ekonomi dialektiskt integrerade, något som tvingar borgerligheten — inklusive dess mest nationalistiska sektorer — att efter sträva en politik som, hur mycket utveckling den än må åstadkomma för minoriteten, dömer majoriteten av latinamerikanerna till en ännu djupare underutveckling och borgerligheten själv till ett växande beroende av och uppgående i det ny-imperialistiska systemets metropoliska borgerlighet.

[...]

Det äldsta stycket [det om Mexiko nedan] skrevs således i början av 1962. Det röjer att jag totalt misslyckats att fatta hur imperialismen egentligen ser ut — eller ens att den existerar. Utan detta är med nödvändighet också varje minsta adekvata förståelse av latinamerikanska frågor, genom tingens objektiva natur, förhindrad. Samma stycke [och ”Jordreformernas mångfald”, som skrevs senare på året 1962], röjer också att jag vid den tiden accepterade den ortodoxa tesen att Latinamerika lider av feodalism eller feodala kvarlevor och att den mexikanska revolutionen var anti-feodal. (Att den senare tesen är falsk visas på ett beundransvärt sätt i en nyutkommen bok av James Cockcroft.¹) Icke desto mindre har jag tagit med Mexiko-essän därför att den utvecklar tilltagande missbelåtenhet med den allmänna tesen om det 'tvådelade' samhället, av vilken feodalism-tesen bara är en särskild version. Mitt fullständiga förkastande av tesen att det finns två Latinamerika, och erkännandet — antytt i denna essä — att det finns bara ett dialektiskt integrerat, men utsugande, kapitalistiskt samhälle, som i sin tur är en integrerad del av det världskapitalistiska — d.v.s. imperialistiska — systemet, fick mig att i kapitel 23 [artikeln ”Krossa kapitalismen, inte feodalismen” nedan], skrivet i december 1963, förkasta feodalism-tesen i en recenserande artikel om boken *Whither Latin America?*, i vilken mina båda tidigare nämnda essäer utgjorde två av de tolv kapitlen. (Tesen förkastas och ett mycket mer detaljerat alternativ föreslås i avsnittet ”Kapitalismen och myten om feodalismen i det brasilianska jordbruket”, också det tillkommet 1963, i [Kapitalism och underutveckling i Latinamerika](#)) Denna uppsats — och detta avsnitt — speglar på samma gång, sanningen att säga, optimismen under det år då den sino-sovjetiska debatten hade klargjort mycket av revisionismen och reformismen hos den ortodoxa kommunistteorin och -politiken. Optimismen betingas också av att gerillarörelserna i Venezuela och på andra håll i Latinamerika var på frammarsch.

¹ James Cockcroft, *Intellectual Precursors of the Mexican Revolution, 1900-1913* (Austin: University of Texas Press, 1968).

Mexiko på 1900-talet: den borgerliga revolutionens janusansikte

Essän publicerades ursprungligen i novembernumret av *Monthly Review* 1962². För självkritik, särskilt vad gäller hänvisningar till feodalismen, se introduktionen ovan och essän ”Krossa kapitalismen, inte feodalismen” (från december 1963) nedan, där förf. ändrat uppfattning.

Mexikos revolutionära brytning med landets 1800-talsarv av feodalism och imperialism, genomförd till priset av en miljon människoliv, började 1910. Många av den mexikanska revolutionens politiska, ekonomiska och sociala frukter mognade långsamt och många kommer att plockas först i framtiden. Från Förenta staternas synpunkt tycktes Mexiko statuera det sämsta av exempel för övriga Latinamerika. I enlighet därmed ingrep USA först ekonomiskt och diplomatiskt, sedan skickade man trupper för att inta Vera Cruz och t.o.m. så sent som 1938 betecknade man den mexikanska regeringen som 'bolsjevikisk'. Samtidigt kom Latinamerika, alltjämt ansatt av alliansen mellan feodalism och imperialism, att betrakta den mexikanska revolutionen som en ledstjärna och lysande exempel. Vid det här laget har mycket förändrats. Idag är USA fullt av beröm för Mexikos exempel med 'ekonomiska framsteg med politisk stabilitet'; och president Kennedy, minsann, ber den mexikanska regeringen att bli Framstegsalliansens ledarland. Latinamerika har under tiden vänt blicken mot Kuba och frågar sig om exemplet med Mexikos femtioåriga revolution är värt att följa när allt kommer omkring. Låt oss därför granska de lärdomar den mexikanska erfarenheten erbjuder Latinamerika och världen.

Den mexikanska revolutionen resulterade i att oerhört mycket folklig energi frigjordes, vilken sedan striderna upphört, användes till att bygga upp ett nytt samhälle. Krossandet av feodalismen förändrade radikalt de sociala förhållandena mellan människor. Bondens inträde i den mänskliga värdigheten, jämfört med de slavförhållanden som ännu består i låt oss säga Guatemala och Peru, är kanske revolutionens mest betydelsefulla prestation. Denna energi frigjordes också genom att hälsotillståndet förbättrades (dödstalen har sjunkit med två tredjedelar sedan 1910) och omvandlades till kraftiga ökningar vad gäller arbete, utbildning (analfabetismen minskade med 50 procent) och yrkeskunnande, vilket i sin tur, framför allt sedan 1940, har omvandlats till Mexikos anmärkningsvärda ekonomiska tillväxt. Endast ett postfeodalt eller ickefeodalt samhälle kunde tillåta och åstadkomma en sådan jordreform (miljoner små jordbruk skapades), sådana vägar (sjufaldig ökning sedan 1940 så att idag närmare hälften av alla varor transporteras med lastbil och nästan alla passagerare med buss), sådan bevattning (elvfaldig ökning sedan 1940, en tredjedel av alla odlingar bevattnas nu), sådan urbanisering (nästan 50 procent), sådan industrialisering (3,6-faldig ökning från 1940 till 1959), sådan jordbruksproduktion (3,4-faldig ökning mellan 1940 och 1959); samt, trots en av världens kraftigaste befolkningstillväxter, att bruttonationalprodukten per capita fördubblades från 150 till 300 dollar per år. Enligt Rostow har

² Essän baseras delvis på personliga iakttagelser och undersökningar och delvis på publicerat material, jämte mexikanska tidningar och sådana amerikanska pressorgan som *New York Times* och *Time Magazine*, har i huvudsak följande källor använts: Pablo González Casanova, 'Mexico: El Ciclo de una Revolución Agraria', *Cuadernos Americanos* (januari-februari 1962).

Carlos Manuel Castillo, 'La Economía Agrícola e la Región del Bajío', *Problemas Agrícolas e Industriales*, volym VIII, nummer 3-4, 1956.

Oscar Lewis, 'Mexico Since Cárdenas', i Richard N. Adams m.fl., *Social Change in Latin America today: Its Implications for United States Policy* (New York: Vintage Books, 1961).

Paul Lamartine Yates, *El Desarrollo Regional de México* (Banco de Mexico, 1961).

Mexiko passerat tröskeln till självbärande ekonomisk tillväxt. Den årliga tillväxttakten under efterkrigsåren vad gäller såväl industrins som jordbrukets exportproduktion placerar faktiskt Mexiko bland det första halvduzzinet länder i världen.

Och ändå har Mexikos revolution haft ett annat ansikte också. Dess dödstal på 12,5 förblir högre än Bolivias eller Perus, dess barndödlighet på 81 per 1 000 är högre än Argentinas. Antalet läkare per invånare (1 på 2 200) är lägre än Chiles och mindre än hälften av Argentinas. Den 43-procentiga analfabetismen som fanns ännu 1950 tål knappast jämförelse med de 19 procenten i Chile och de 13 i Argentina. Den del av den arbetande befolkningen som är sysselsatt inom industrin förblir 12 procent; och Mexikos per capitainkomst på mindre än 300 dollar placerar landet efter Chile, Argentina, Uruguay och Kuba, för att inte tala om det oljerika Venezuela. Efter den omfattande återfördelningen av mark, blev över en miljon försörjare till jordbruksfamiljer utan egen jord; och med befolkningstillväxten kan antalet ha stigit till närmare två miljoner (av totalt kanske fyra miljoner) sedan 1950. Den genomsnittliga mexikanska dieten har en kaloribrist på -24,4 enligt FAO: och de tre miljonernas infödda indianer av dagens befolkning på trettio miljoner har det ekonomiskt lika dåligt som, eller rent av sämre än, de fattigaste av deras förfäder vid tiden för erövringen, för 450 år sedan. Hur omfattande de sociala förändringarna än blev, har de ekonomiska fördelarna av den mexikanska revolutionen inte nått, eller har undanhållits, stora delar av befolkningen; omkring 50 procent delar på bara 15 procent av nationalinkomsten; och det har hävdats (fastän också bestridits) att bara 1 procent av befolkningen disponerar 66 procent av penninginkomsten. Den ojämna inkomstfördelningen tilltar dessutom; den minskar inte.

Välståndet och elegansen i Mexico Citys centrala affärskvarter bländar besökaren, och Montereys tunga industri imponerar som ett annat Pittsburgh; men lika mycket förlamar och nedslår alla Mexico Citys kilometer med kåkslum, liksom fattigdomen i Tlaxcala och Chiapas gör en förstummad. Frågan ställer sig oundvikligen själv: har Mexikos femtio revolutionära år verkligen inneburit en framgång eller har de varit ett misslyckande?

Jämfört med de närmaste grannarnas erfarenheter, framför allt i Centralamerika, sydamerikanska Anderna och Karibien, har Mexikos 1900-tal framstått som en klar framgång, desto mer som dessa länder först under det här årtiondet (60-talet) blivit redo att bryta de bojar som binder dem. Men har den mexikanska revolutionen också blivit ett misslyckande som de bör söka undvika? Ekonomiska framsteg i Västeuropa har blivit större och dess vinster mer omfattande fördelade inom samhället. Några av länderna bland dem, små och av naturen illa utrustade, har utrotat fattigdom helt. Det är visserligen sant att Västeuropa i allmänhet ägnat sig längre åt uppgiften än Mexiko, men den senaste ogynnsamma förändringen i Mexikos inkomstfördelning, reser allvarliga tvivel om landets utsikter att följa Europa inom en skönjbar framtid. Jämförelsen med socialismen dyker också upp i tankarna. Sovjetunionen, dess revolution ägde ju rum efter Mexikos, har slagit alla tidigare rekord i fråga om ekonomisk tillväxttakt, än mer om vi tar i betraktande tioårsperioden med andra världskriget och återuppbyggnaden. Det kan vara att sträcka jämförelser alltför långt att överföra Rysslands industriella erfarenheter på Mexiko, men Sovjetunionen har avskaffat analfabetismen och vidare utmanar man och många gånger överträffar Förenta staterna när det gäller högre och teknisk utbildning, och erbjuder samma möjligheter till den infödda och icke-rysktalande allmoge- och nomadbefolkningen. Och trots alla svårigheter med jordbruket, uppvisar Sovjetunionen ett liknande rekord på andra områden: vad gäller näringsprocesser, hälsotillstånd och läkemedel. På senare tid har Kinas industriella tillväxttakt under det senaste årtiondet och jordbruksproduktionens tillväxttakt på 1950-talet varit högre än Mexikos. Och nu har Kuba avskaffat sin 30-procentiga analfabetism på ett enda år och nästan fördubblat skolinskrivningen på bara två år sedan revolutionen. Dessa jämförelser är inte mindre oundvikliga.

Bakom den mexikanska revolutionens två Janusansikten finns ett enda huvud till en enda och hittills invecklat balanserande och utvecklande organism. För att lära Mexikos läxa för Latinamerika och världen, måste vi försöka utforska utvecklingen, nuvarande verksamhet samt framtidsplaner hos den mexikanska revolutionens organism.

Mexikos historia tycks bekvämt sönderfalla i följande perioder:

1. de fyra hundra åren från erövringen till 1910; 2. de nästan femton årens våldsamma revolution, kontrarevolution och återuppbyggnad, symboliserade av Madero, Huerta och Carranza; 3. de femton årens reformer, genomförda av presidenterna Calles och Cárderas; 4. de femton åren efter 1940 med industrialiseringens början och den borgerliga maktens tillväxt, symboliserade av president Alemán; och 5. den pågående konsolideringen av det 'mexikanska systemet' under borgerligt ledarskap och under Lopez Mateos presidentskap.

Vid tiden för erövringen fann spanjorerna ett 150 år gammalt Aztekrike i centrala Mexiko, överlevande Mayakultur i söder och Incatan, samt skingrade halvnomadiska stamindianer i norr, inklusive dagens sydvästra Förenta stater. De folkrika centrala delarna hade snart koloniserats av spanjorerna, det förekommande sociala systemet var i hög grad fördärvat, den indianska arbetskraften och jorden exploaterad och indianernas antal reducerat med hälften. Den ofruktbarare, mindre befolkade norra stamrika delen, å andra sidan, besattes endast gradvis och glest, så mycket som utbredningen av boskapsfarmar och gruvor krävde. Den här skillnaden mellan den nordliga delen och de folkrika centrala och sydliga delarna dominerar, som det kommer att visa sig senare, alltjämt Mexikos sociala och ekonomiska erfarenhet under de senaste tjugo åren.

1810 gjorde Mexikos bönder, under ledning av prästen Hidalgo, uppror. Upproret utmynnade i intet, utan stöd som det var av någon bondeaktivitet på andra håll i spanska Amerika, där bönder i bästa fall förblev passiva och ofta stödde den spanska kronan, samt utan stöd från de i Latinamerika födda kreolska spanjorerna. Inte förrän de jordägande och i synnerhet de handlande kreolerna själva tog upp kampen fick man oberoende i Mexiko och andra spanska kolonier i Amerika. På 1850-talet försökte mexikanerna, under indianen Benito Juárez' ledning, omvandla sin egen feodala struktur. Men efter den franska interventionen och under Porfirio Diaz' trettioåriga styre, återkom daglöne-systemet med full styrka och jorden koncentrerades till färre ägare än någonsin. Samtidigt flöt utländskt, i ökad omfattning amerikanskt, kapital in i landet på ytterst fördelaktiga villkor tills det nådde över 400 miljoner dollar, koncentrerat till mark, gruvor och det transportsystem som krävdes för att skeppa avkastningen utomlands.

Den mexikanska revolutionen var produkten av en allians mellan borgerligheten, representerad av Madero och bönderna, ledda av Emiliano Zapata och Pancho Villa. De vände sig mot en gemensam fiende, den feodala ordningen och de kyrkans, arméns och det utländska kapitalets pelare som stöttade den. Men deras målsättningar gick oundvikligen isär — frihet från inhemska och utländska band och befrielse från den ekonomiska strukturen för borgerligheten; gjord för bönderna. Fastän Zapata fortsatte att inskräpa böndernas intressen tills han mördades 1919, släppte borgerligheten aldrig ledningen om revolutionen, utom i den utsträckning den uppfordrades till det av Huerta-reaktionen och amerikansk intervention. (t.o.m. i 1958 års presidentval röstade bara 23 procent av befolkningen). Att avskaffa de feodala sociala förhållandena låg naturligtvis lika mycket i den uppkomna borgerlighetens intresse som i böndernas. Utbildningen sekulariserades, kyrkan och staten skildes ytterligare åt. Men böndernas tillträde till makten ingick aldrig i verkligheten i planerna.

Ingen av de tidigare presidenterna var radikal i någon som helst mening av ordet, inte heller kunde de ha varit det och samtidigt behållit positionen. På mitten av 1920-talet, under president

Calles' administration, påbörjades program med allmänna arbeten och i mindre omfattning bevattnings, på vars grundvalar en stor del av Mexikos påföljande ekonomiska utveckling vilar. Då skrevs också lagarna, enligt artikel 27 i den relativt försigkomna 1917 års konstitution, som skulle komma att vara vägledande för jordreformer till in på 1940-talet. Den artikeln sörjde för expropriering av privat mark i allmänhetens intresse samt för fördelning av jord till närliggande byar, gårdar och samhällen, vars jordtillgång är otillräcklig för deras behov, 'alltid respekterande små egendomar'. Två viktiga lagtolkningar av den här bestämmelsen framstår: 'mark som skall fördelas till vissa samhällen skall tas från privata egendomar, som överskrider viss storlek inom en sju kilometers radie från samhället; och en privat jordlott skall exproprieras på ett sätt som svarar mot markens stigande värde, beroende på bevattnings eller andra förbättringar som staten kan åta sig, för att alltså hindra storgodsägare från att bli gynnade förmånstagare av investeringar som kostar staten pengar.

Utomlands kanske Cárdenasadministrationen (1934-40) ärg, mest känd för den expropriering inom företaget av Mexikos privatägda olja, en åtgärd som också hade stöd i samma artikel 27 i konstitutionen av 1917. Men ännu viktigare inom landet var att president Cárdenas' administration exproprierade och återfördelade mer mark än alla andra administrationer tillsammans före och efter denna, hade och har gjort. Enligt konstitutionen och Callesadministrationens lagar, togs denna mark från de territorier som omgav vissa byar och överläts till dem gemensamt som *ejidos*, att bearbetas i vissa fall kollektivt men i de flesta fall individuellt. En *ejido*-bank startades för att förse de nya ägarna med jordbrukskrediter. Bevattnings och andra kapitalinvesteringar inom jordbruket utvecklades emellertid inte samtidigt. En återblick visar i själva verket tydligt att Cárdenas, fast han utan tvekan hade hjärtat på rätta stället, som ledare i den borgerliga regeringen knappt försåg det mexikanska bondejordbruket med tillräckliga resurser för att få det över tröskeln till en självförsörjande utveckling.

Från en omsorgsfull studie av Bajioregionen i centrala Mexiko tio år efter Cárdenas, kan man dra följande slutsatser, som inte är orepresentativa för Mexiko i stort, om de relativa resursbidragen till *ejidos* och små privata jordbruk. (Jag skall ta upp diskussionen om storjordbruk när jag kommer till efterkrigsperioden.) Jämfört med privata jordbrukare, har *ejidatarios* mindre jord (16,5 respektive 3,8 hektar per man); men mer tredjeklass och mindre förstaklassjord; mindre utbildning (omkring en tiondel av deras barn i skolåldern går i grundskola mot hälften av de privata jordbrukarnas barn), man litar mer till familjens och kvinnornas arbete; kvinnlig arbetskraft är anställd relativt mer inom odlingen och mindre inom administrationen; man litar mindre på arbetskraft och permanent lejd arbetskraft; man har mer arbetslöshet (85 procent av totalsumman); man investerar mindre i bevattnings (privata odlare har 35 procent större bevattningsyta och använder 65 procent mer vatten); mindre kapital (man har 40 procent av det belopp som de privata ägarna har, fast det finns tre gånger så många *ejidatarios*); man är mer beroende av nästan uteslutande offentliga krediter och kapitaltillförsel utifrån, medan privatodlarna har tillgång till mycket större privat kreditförsel.

Med sådana handikapp är det kanske inte att undra över att många *ejidatarios* inte kunnat skaffa sig anständiga levnadsförhållanden. I åtskilliga avseenden är faktiskt situationen värre än den beskrivits, och det visar sig att den politiska och ekonomiska struktur som utvecklades ur revolutionen i verkligheten inte var utformad att tillåta — och den gör det inte heller — de stora bondemassorna att dela dess ekonomiska frukter. Vi bör komma ihåg att mer än en miljon — nu närmar sig siffran två miljoner — försörjare i bondefamiljer förblir helt utan mark.

Statliga jordbrukskrediter svarar för inte mer än en tredjedel av alla jordbrukskrediter, och omkring hälften av dem står inte Ejidobanken utan jordbruksbanken för, vilken lånar till stora

privata jordägare. Oscar Lewis citerar Ejidobankens direktör för forskning: 'Vi lånar ut till omkring en tredjedel av alla *ejidatarios*, de som har den rikaste och bästa jorden. Vi föredrar risker som har bördig jord och helst bevattning. Vi har inte tillräckligt med pengar för lån till självhushållande bönder, av vilka de flesta har den magraste jorden.' Men privata krediter får *ejidatarion* än mindre ta del av; och en stor del av det, liksom de 2,5 miljarder pesos som årligen lånas ut till bomullsodlare av den amerikanska koncernen Anderson and Clayton (jämfört med de 1,5 miljarder pesos som Ejidobanken lånar ut till alla *ejidatarios* tillsammans), är reserverad för särskilda ändamål.

På grund av bristen på rörelsekapital har många *ejidatarios* funnit det nödvändigt att arrendera ut sin egen vunna mark till privata ägare i besittning av kapital och sedan göra helt om och arbeta för dessa kapitalistbröder som lejd arbetskraft på sin egen mark. Andra *ejidatarios* och bönder utan mark finner det såsom allmänt bekant varje år nödvändigt att flytta till Förenta staterna med hundratusentals andra för att jobba som inflyttade jordbruksarbetare; eller de flyttar till den växande slummen i städerna, på jakt efter arbete.

Hur har då, kan vi gott fråga oss, Mexiko förmått uppvisa den produktionsökning inom industri och jordbruk som nämndes ovan, ifall det nu visar sig att de ekonomiska villkoren för befolkningens stora flertal knappast förbättrats? En stor del av svaret ges i de uppgifter som Paul L. Yates samlat för sitt viktiga arbete om regional ekonomisk utveckling i Mexiko.

Sedan Cárdenas presidentperiod löpt ut och särskilt i och med Miguel Alemáns period från 1946 till 1952, gick merparten av investeringarna till North District och Federal District. Som vi redan noterat, har de sju nordliga staterna traditionellt haft en mindre del av den totala befolkningen, en mindre befolkningstäthet samt en mindre procent av den arbetskraft som varit sysselsatt inom jordbruket, än hjärtat av Mexiko haft. Medan per capitainvesteringarna stannade en bra bit under 1 000 pesos för perioden 1946-55 i de tio minst gynnade staterna, steg de till gott och väl över 5 000 i de sju nordstaterna samt i Federal District. Skillnaden i tillgångar som satsas på bevattning mellan norr och resten av landet är ännu mer slående; 60 procent av alla bevattningsinvesteringar mellan 1947 och 1958 gick till de tre staterna Baja California del Norte, Sonora och Tamaulipas ensamma. Det fick till resultat att en stor del av ökningen av Mexikos odlade areal också koncentrerades till den relativt glesare befolkade norra delen. Samma areal absorberade också större delen av ökningen på jordbrukskrediterna och praktiskt taget all mekaniserad jordbruksutrustning (en ökning av antalet traktorer från 4 620 1940 till 55 000 år 1955), som inte var avsedd för sockerproduktionen eller för produktion av annan icke-självhushållande gröda, i söder. Inte en enda traktor användes på något av de miljontals småbruken 1950. Jordbruksproduktionen (fast inte inkomsten) steg, inte förvånande, i norr till delstatliga genomsnitt på 12 000, 20 000 och t.o.m. 34 000 pesos per jordbruksarbetare; medan den förblev på nivåerna 2 000 och 3 000 pesos i de äldre staterna. (En USA-dollar motsvarade 1962 ungefär 12,5 pesos. En peso var ungefär lika med 2,40 svenska kronor.)

Denna ökade jordbruksproduktion koncentrerades emellertid till industriell odling, främst bomull, där produktionen steg 309 procent mellan 1939 och 1954 medan födoämnesproduktionen bara steg 113 procent. Dessutom, merparten av dessa skördar — bomull, grönsaker, socker (centrala delarna och Yucatán), kaffe (Chiapas) och boskap — var avsedda för export till den nordamerikanska marknaden. Förtjänsterna från denna jordbruksexport användes på olika vis: en del plöjdes tillbaka ner i samma exportjordbruk; en del investerades i industrin; en del konsumerades (vi ska längre fram komma in på den inkomstfördelning detta resulterade i); och en del lämnades, olyckligtvis för Mexiko liksom för andra länder som exporterar råvaror, kvar i det importerande landet på grund av nedgången, i synnerhet efter Koreakriget, på råvarupriser i förhållande till

priserna på industrivaror.

Andra världskrigets nödlägen har satt fart på den inhemska industritillväxten i Mexiko liksom på andra håll i den underutvecklade världen. Ytterligare industrialisering understöddes av Alemán och hans efterföljare. Investeringar inom industrin och handeln hade också förts in i samma åtta favoriserade stater, naturligtvis med särskilda koncentrationer till Federal District och Neuvo León, där Mexico City och Monterey ligger. De äldre, mer befolkade staterna lämnades i stort sett oberörda och långt på efterkälken. En avsevärd del av investeringskapitalet och i synnerhet av den nödvändiga utländska valutan kom utan tvekan av förtjänsterna från jordbruksexporten liksom från den snabbt växande turistströmmen till Mexiko och utflyttade daglönare till Förenta staterna. Men samtidigt började direkta amerikanska investeringar, som hade fallit till depressions- och efter-olje-nationaliseringsnivån på 267 miljoner dollar 1939, att snabbt öka och passerade nu en miljardmärket, eller lika med ungefär en tiondel av USA:s investeringar i Latinamerika. Dessa amerikanska investeringar har uppvisat en relativ förändring från investering i infrastruktur och till tillverkning och handel, så att 1953 var nitton företag av trettioen med en årlig bruttointkomst på mer än 100 miljoner pesos, USA-ägda eller — kontrollerade, fem låg i händerna på den mexikanska regeringen och endast sju var privata inhemska företag. Eftersom dessutom de mexikanska företagens ägarcertifikat är innehavarförbindelser och inte namnförbindelser, och eftersom dessa certifikat, sedan de satts i omlopp, tenderar typiskt nog att dras till de händer där kapital redan är koncentrerat, är det inte alltid så lätt att bestämma var ägarskapet och i synnerhet kontrollen ligger. USA:s kontroll över den mexikanska industrin kan idag alltså uppgå till nära 50 procent. Mot den bakgrunden är det inte överraskande att höra den mexikanska fabriksindustrikammaren säga att 'den ekonomiska makten hos dessa stora utländska företag innebär ett allvarligt hot mot nationens integritet och mot landets möjlighet att fritt planera sin egen ekonomiska utveckling.'

Regionala skillnader i ekonomisk utveckling inom de åtta tinade (över) och de tio minst gynnade (under) mexikanska staterna.

	Allmänna ekonomiska uppgifter				Jordbruk		
	51	85	83	104	71	54	104
	% arbetskraft inom jordbruket 1950	Totala summan investeringar 1946-55. Dollar per capita	Investeringar i infrastrukturer 1946-55. Dollar per capita	Bruttonationalprodukten /capita Nationellt genomsnitt = 100	Totala investeringar i bevattning 1947-5 Dollar per capita av 1950 års arbetskraft	Jordbruksproduktionen per jordbruksarbetare 1960. I pesos	Jordbruksproduktiviteten Nationellt genomsnitt = 100
	1	2	3	4	5	6	7
Baja Calif Norte	46	7 900	3 200	313	1 300	34 000	705
District Federal	5	7 000		261		19 000	392
Sonora	54	5 000	2 800	167	8 250	20 000	408
Nuevo León	41	5 900		186			101
Baja Calif Sur	52	4 500	2 500	124	1 390	12 000	252
Tamaulipas	53	5 600	1 400	154	5 020	12 000	259
Coahuila	49	3 300		134	93	8 000	168
Chihuahua	55	4 000	1 000	110			163

Chiapas	79	500	300	38			89
Oaxaca	78	900		27	1 420	2 000	41
Tabasco	76	900		40			83
Tlaxcala	70	900	500	36	52	2 000	40
Guerrero	81	500	200	37	136	2 500	70
Hidalgo	71			33			52
Querétaro	70	900	400	43	129	2 400	50
Guanajuato				49		3 000	62
Zacatecas	79			46		2 000	51
Michoacán		73	1 000	36			66

Forts:

	Industri och handel				Social välfärd				
	79	81	41	58	104	105	105	105	105
	Industriinvesteringar 1946-55. Dollars per capita	Industriproduktion per 4 capita 1955. I pesos	Investeringar i handeln c> 1946- 55. Dollars per capita	Anställda inom serviceyrken % arbetskraft	Industriell produktivitet t'a nationellt genomsnitt = 100	— Dödlighet (reciprok) " " nationellt genomsnitt = 100	— Rinnande vatten "4" nationellt genomsnitt = 100	— Läskunnighet " " nationellt genomsnitt	Allmänt socialt tillstånd °/ nationellt genomsnitt
	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Baja Calif Norte	2 640	1 030	3 200	38	149	160	127	145	204
District Federal	4 260	3 420	2 200	62	175	124	215	145	188
Sonora	1 190	825	1 080	30	89	106	97	128	157
Nuevo León	3 960	2 890	1 380	32	206	136	115	139	144
Baja Calif Sur	1 210	960	821	29	82	123	92	138	148
Tamaulipas	3 390	1 149	775	32	135	134	123	132	136
Coahuila	1 580	1 162	707	30	95	108	132	130	136
Chihuahua	2 020	1 200	553	27	119	103	104	128	147
Chiapas	41	45	117	14	10	91	80	61	52
Oaxaca	164	98	88	11	14	75	65	64	43
Tabasco	167	81		17	20	95	45	102	70
Tlaxcala			44	15	44	83	66	97	60
Guerrero	162	114	137	11	24	115	75	55	58
Hidalgo		201	53	17	26	74	84	71	65
Querétaro		261			37	83	81	62	70
Guanajuato				17	51	82	76	77	65
Zacatecas	269		113	12	84	107	70	105	56
Michoacán	320	149	110	16	24	115	90	80	72

Källa: Paul L. Yates, El Desarrollo Regional de México. Siffrorna högst upp hänvisar till Yates för varje

kolumn.

Not: De åtta gynnade staterna ligger alla vid Mexikos nordgräns med undantag för Federal District, där huvudstaden ligger. De minst gynnade staterna ligger i de centrala och i de södra delarna.

Blanka utrymmen och understrykningar anger att just den staten inte tillhör den mest eller minst gynnade gruppen vad gäller den kategorin, dvs. den är ett undantag från mönstret. Kolumn 16 är Yates sammanställning av dödlighet, läskunnighet, rinnande vatten, socker, bensin, elektricitetskonsumtion etc,

Också inom det mexikanska jordbruket spelar amerikanskt kapital en avgörande roll. Fastän amerikaner inte längre äger några stora landområden, som de alltjämt gör i Centralamerika ger det amerikanska bomullsmonopolet Anderson and Clayton som redan nämnts, omkring 200 miljoner dollar i krediter för bomullsproduktionen från sådd till skeppning. Därmed bestämmer det effektivt köparen och bomullspriset och hindrar Mexiko från att disponera en avsevärd del av landets bomullskörd där och när det kanske skulle vilja. Och än värre: som vi skall se nedan, bidrar det här arrangemanget till att upprätthålla en monokultur och en plantageekonomi som använder sig av hyrd arbetskraft i stora delar i norr. På goda grunder 'börjar mexikanerna att undra om de är på väg tillbaka till Porfirio Diaz' dagar.'

De relativa följderna av händelser i Mexikos södra och norra delar sedan andra världskriget har redan framgått av diskussionen ovan. De sammanfattas kanske bäst av de siffror över den sociala välfärden som presenteras nedan.

Men många av detaljerna i den framkomna resursfördelningen och inkomstfördelningen förblir dolda bakom de regionsgenomsnitt som tabellen med nödvändighet är begränsad till. För att blottlägga ännu mer är det nödvändigt att närmare undersöka den politiska och ekonomiska maktens uppbyggnad och hur den har utvecklats sedan Cárdenas' dagar. När Alemán lanserade sin kampanj för bevattning och industrialisering i stor skala, genomförde han också en del lagändringar.

Läsaren kan erinra sig de två bestämmelserna i Konstitutionens artikel 27 som redan har citerats ovan när vi diskuterade presidenterna Calles och Cárdenas administrationer. Dessa bestämmelser skulle, beträffande jordfördelningen av land till ejidos i anslutning till de samhällen som var avsedda att motta dem och tillåtelse att exproprieras endast med vederbörlig respekt till små egendomar, under Alemáns ledning tillskrivas en betydelse alldeles motsatt den de hade haft tidigare — och helt skild, skulle man kunna misstänka, från vad konstitutionens konstruktörer hade avsett.

Med hänsyn till den första bestämmelsen bör man komma ihåg att nordstaterna är glest befolkade och rymmer stora områden där det inte förekommer några bofasta samhällen. När jordar i sådana områden gjordes tillgängliga för odling genom bevattning, tolkades artikel 27 som att den uteslöt, eller åtminstone inte krävde, att dessa jordar skulle fördelas som ejidalmark. Samtidigt kom nu den konstitutionella bestämmelsen om vederbörlig hänsyn till 'småjordbruk' — under en lag om icke-användning — att tolkas som att den undantog 100 hektar bevattnad jord, 150 hektar vanlig jord och än mer av betesmarker från expropriering. Följaktligen skyndade sig förekommande privata ägare till större områden av relativt värdelös mark i norr, sedan de tagit del av framtida statliga bevattningsprojekt inom deras områden, att 'sälja' sina arealer i bitar om minsta icke-användbart antal tunnland till lämpliga familjemedlemmar. Resultatet blev tvåfaldigt; de undandrog inte bara en stor del av sin mark från effektiv kontroll - som ett exempel kan nämnas att sonen till en revolutionär general och president, själv nu guvernör i en nordstat, sågs äga 3 000 hektar bevattnad jord i tre stater — utan de skördade också vinsterna av den alltid stora och ofta astronomiskt stora markvärdesstegringen beroende på den statsfinansierade bevattningen. De oskadliggjorde således den tidigare Calleslagens bokstav och syfte, den lag som var avsedd att

kanalisera ut vinsterna från den statsfinansierade bevakningen till allmänheten i stort. I stället hade deras marker under Alemánlagen blivit omistliga! Den lagliga beskattningen av de privata ägarna för att leda bort markvärdestegringen brydde och bryr man sig i grunden inte om. Medan på detta sätt, enligt 1950 års folkräkning, *ejidos* jordbruk ökade 21 procent och små privata jordbruk ökade 20 procent, steg de stora privata jordegendomar med 48 procent; och andelen jordegendomar större än 5 hektar total odlad jord steg från 39 till 43 procent. Det verkliga omfånget av den mark som i själva verket hör till de stora egendomar är emellertid utan tvekan större därför att folkräkningsklassificeringen inte på lämpligt sätt kan skilja tillräckligt mellan faktiskt och bara föregivet avskiljda jordegendomar. Situationen visar sig vara ännu mer komplicerad genom de egendomar med boskap som betar mark och som befinner sig helt utan kontroll om vi ser till värden och deras imponerande ökning, snarare än till blott och bart antalet tunnland.

Efterkrigsårens förut nämnda händelser har haft en otvetydig inverkan på samhällets socio-politiska och ekonomiska struktur och på människornas liv i detta samhälle. De har betytt tillväxt av ett ny-storgodsjordbruk, inte längre organiserat under det feodala haciendasystem som använder trälarna för att producera för hemmakonsumtion, utan istället organiserat som senare dagars plantager, drivna som kapitalistiska företag av ägare bosatta i städerna, med hyrda jordbrukslönearbetare och som producerar icke-självhushållnings skördar ofta enbart för export.

De nordliga staterna har således blivit invandarmagneter för ejidobönder eller jordlösa bönder som lämnar sina byar i centrala och södra Mexiko. Den här rörelsen bidrar i viss mån till att återställa balansen på inkomstfördelningen, ty jordbruksarbetarna i norr har det ekonomiskt något bättre ställt än sina bröder, *ejidos* och jordlösa, i södern. Tabellens siffror över social välfärd inom olika regioner resulterar antagligen i ett avsevärt överdrivet påstående om det nordliga förspånget om de läses, inte som en regional, utan som en personlig skillnad mellan bonden Norr och bonden Söder, ty den regionala siffran väger antagligen tyngre också genom inkomstskillnaden mellan borgare och bonde. En tur genom det nordliga området visar lätt att invånarnas stora flertal inte delar dess välstånd.

De nya privata jordägarna, stora och små liksom några av de gamla är eller håller på att bli borgare i ordets alla meningar. T.o.m. de små jordägarna bland dem har om de äger något kapital, en ställning och inkomst som tillåter dem att leva medelklassliv och ofta stadsliv. Deras jordbruksaffärer ger dem ofta en nätt inkomst, som de gör av med genom investeringar i realkapital i Mexiko, ibland genom investeringar utomlands, ibland genom att bygga och spekulera i fastigheter i städerna, eller genom lyximporter. Och de har makt, ekonomisk och politisk. De och deras industriella, kommersiella och ibland professionella bröder äger i grunden samhället och styr det. Med början framför allt under Alemánadministrationen har de, som vi delvis sett, kunnat använda staten för att dra sig upp med hjälp av skosnörena. Men det har hittills inte legat i deras intresse att dra upp bönderna bakom sig. Är det då att undra på att, enligt fru Navarettes aktuella studie av inkomstfördelning, den del av den totala nationalinkomsten som går till de 20 procenten rikaste familjerna steg från 59,8 procent 1950 till 61,4 procent 1957, medan andelen för de 50 procent fattigaste sjönk från 18,1 procent till 15,6 procent?

Det återstår att fråga hur det 'mexikanska systemet' fungerar idag och vilka framtidsutsikterna är. Mexiko är en social och ekonomisk pyramid, med en politisk pyramid inuti. På botten finns de infödda indianerna, de förblir där de alltid har varit. I nästa lager återfinns den jordlösa landsbygdsbefolkningen och den arbetslösa eller bara tillfälligt arbetande stadsbefolkningen. Särskilt den senare utgör ett sannskyldigt trasproletariat. fördrivet från landsbygdsekonomin och ej införlivat med stadsekonomin. Dessa människor lever i samhällets utkant, isolerade och alienerade från varandra och ofta från sig själva. Därefter följer *ejidatarios* och sådana privata

småjordbrukare som är tillräckligt fattiga att bearbeta sin jord själva. Fast de ekonomiskt sett befinner sig i en säkrare position, står de socialt ibland t.o.m. under den marginella stadsbefolkningen, kanske därför att chanserna till social rörlighet är större för den senare. Över dessa kommer arbetarna i ordets mer inskränkta mening, i synnerhet de fackföreningsanslutna, som i Mexiko liksom i många delar av Latinamerika, Asien och Afrika idag utgör en sorts 'proletariatets aristokrati'. Nästa lager kan kallas medelklassens eller småborgerlighetens skikt. Det inrymmer en mängd olika ekonomiska yrken och sysselsättningar — småjordbrukare, hantverkare, köpmän, präster, regerings- och kontorsarbetare, lokalpolitiker men detta skikt erbjuder avsevärd rörlighet i sidled inom sig, från ett yrke till ett annat. Dess kännetecken i Mexiko är mörka glasögon, liksom det är portföljer i Östeuropa, hur mörkt det än är ute eller hur få papper det än har att bära. Och detta kännetecken tjänar som motvikt till den ibland högre inkomsten för arbetare som står under dem i pyramiden. Borgerlighetens överklass, systemets viktigaste manipulörer och understödstagare, omfattar storjordbrukarna, de verkställande direktörerna i de finansiella, kommersiella, industriella, hantverks-, regerings- och militärapparaterna och genom noblesse oblige en del intellektuella. Den livskraftiga ekonomiska basen för den mer aristokratiska överklassen krossades av revolutionen. Men många av dess medlemmar och deras välstånd överlevde. Deras pengar investerades inom finans, handel, industri och senare inom jordbruk: och ex-aristokraterna blev den nya borgerlighetens grundstomme. Deras klass utökades snart med deras förutvarande fiender, de som enskilt stött just revolutionen, bland dem många politiker och generaler. I och med att deras ekonomiska ställning befästes, blev också deras politiska makt stärkt — verkställd av PRI, det allsmäktiga Institutional Revolutionary Party, genom vilket de har styrt Mexikos politiska, och därmed indirekt ekonomiska liv under den senaste generationen. Det är PRI som utser president och andra viktiga politiska poster (till sina trogna) och inte valmekanismen; och ledning och kontroll över PRI når, i sin tur, på inget vis ner till botten av den sociala och ekonomiska pyramiden.

Men Mexikos pyramid är inte statisk; den är inte ett kastsystem, som t.ex. Perus i huvudsak förblir; där finns rörlighet. Där finns ekonomiska, politiska och sociala stigar som erbjuder möjligheter — eller, kanske bättre, chanser — till högre rang för de som spelar enligt spelets regler. Där finns flyttningen från de centrala och södra delarna av landet till de norra, vilket innebär inte bara en geografisk rörelse utan också ekonomiska förbättringar parade med en del splittring av kommunala band och deltagande i ett friare samhälle. Där finns den mycket omfattande flyttningen från landsbygden till staden, framför allt till Mexico City som växte från 1,4 miljoner och 7 procent av befolkningen 1940 till över 4 miljoner och 13 procent idag (1962). Naturligtvis ger en sådan flyttning ingen garanti för social eller ekonomisk framgång, men den ökar de statistiska chanserna för den som flyttar. Där finns rörelse mot kontorsjobb och blandade kontorsjobb och olika slags spekulationer runt en växande ekonomis lösa ändar. Och naturligtvis finns där utbildning och 'lämpliga' äktenskap för de som kan gå iland med det. Dessa två chanser är kanske det viktigaste fordonet för den sociala och ekonomiska migranten själv, och garanterar praktiskt taget rörlighet för hans barn.

Men social rörlighet sker person för person. Individer, några av dem, tillåts, uppmuntras t.o.m. att 'förbättra sina villkor', men inom systemet och i enlighet med dess regler. I själva verket suger 'systemet' och partiet in människor i sina led för att förebygga att de stjälpes båten. Kanske den här processens mest symboliska gärning var president Lopez Mateos inbjudan nyligen till sju levande ex-presidenter, och deras antagande, att sitta med i hans administration på till hälften officiella, till hälften hedersposter, ett steg som togs för att hjälpa till att stabilisera den politiska situationen i Mexiko 'efter Kuba'. Mer till vardags väljs arbetarledare, populärt kallade charros, in i företagssystemet och belönas för att hålla fackföreningarna på mattan. Också unga marxister

kan hoppas uppnå ansvarsfulla positioner på äldre dagar och kan därför svänga om för att försvara systemet. Det mexikanska kommunistpartiet kallas faktiskt ibland för Mexikos ledande skola för konservativa. Det är viktigt att påpeka att den sociala strukturen och dess mytologi har gett den lägre medelklassen och även människorna i underklassen känslan att det går att resa sig, delvis inom, delvis med systemet.

Medan rörlighet individ-för-individ är tillåtet, är grupprörlighet det inte. Om gruppåtryckningar börjar byggas upp någonstans inom det politisk-ekonomiska systemet, blir första steget, som nämnts ovan, att införliva eller omplacera ledarna. Dessutom kan små tillmötesgåenden användas för att dämpa påtryckningen och ta vinden ur rörelsens segel. Således är, t.ex. priset på majs och biobiljetter (!) subventionerat i Mexico City, några skulle säga för att hjälpa de fattiga och andra skulle säga för att hålla den allmänna oron nere. På liknande sätt, byggde president Lopez Mateos, sedan folket gjort avsevärda påtryckningar, upp några boskapsejidos i norr; men ännu återstår det honom att ge en ejido ett enda tunnland bevattnad jord. Om de här åtgärderna inte blir framgångsrika, tillgriper regeringen slutligen förtryck. Strejker, i synnerhet de med politiska övertoner, som de som företogs av den mest militanta bland fackföreningarna, järnvägsarbetarna, för tre år sedan (1959), och lärarnas förra året (1961), kvästes bryskt. I synnerhet sedan det politiska livet blivit alltmer livligt och sedan det kalla kriget efter kubanska revolutionen infördes i full skala, har arbetarledare och andra på vänsterkanten allt oftare befunnit sig i fängelse. För att visa att ingen enda, vilken status han än har, är oemottaglig för det ödet, sitter nu Mexikos mest berömda nu levande konstnär, 65-åriga internationellt kände David Alfaro Siqueiros och hans 73-åriga vän, den berömde journalisten F. Iomema Mata i fängelse på åttaåriga (!) straff för att, som det påstås, ha förmått lärarförbundet, som de inte ens är medlemmar av, att fortsätta strejka. Den officiella anklagelsen lyder på hot om 'social upplösning', vad det nu kan betyda. Å andra sidan har påverkan från höger, t.o.m. den del av kyrkan, vars vingar hade klippts för 100 och på nytt för 50 år sedan, stadigt ökat och befäst ställningarna.

Systemet erbjuder alltså ryktbarhet åt några enskilda individer, bröd och skådespel, ofta mer skådespel än bröd, åt massorna — *antagligen* s.k. frikostiga belöningar för att tillbakavisa militanta arbetarledare. Ekonomiska, men inga politiska, eftergifter görs då och då när det blir nödvändigt och öppet förtryck tar man till om allt annat misslyckas. På det hela taget verkar systemet fungera tillfredsställande: det är betecknande att Mexiko avsätter endast 8 procent av nationalbudgeten för armén, jämfört med Colombias 30 procent eller Haitis 45 procent; endast det jämförelsevis medelklassiga Costa Rica bland de latinamerikanska länderna avsätter mindre. Men det är också sant att systemet förvägrar verkligt deltagande från och förmåner till det mexikanska folkets stora flertal.

Hurudana är utsikterna för framtiden? Industrialiseringen, snabb som den har varit, utbildningen, jordbrukets kapitalisering, offentliga tjänster, och andra 'moderniserings'-åtgärder har ännu inte varit tillräckliga för att verkligen möta befolkningsökningen, än mindre att i någon större omfattning höja bondebasens ekonomiska nivå. Den sittande regeringen har dessutom minskat Alemáns årliga bevattningsutgifter med närmare hälften; och den imponerande 8-10 procentiga ökningen av bruttonationalprodukten i mitten av 1950-talet har stadigt minskat till alarmerande noll procent förra året (1961). Med den ekonomiska organisation som förekommer, strukturen på borgerlighetens politiska och ekonomiska makt, samt de privata investeringarnas ökning jämfört med de statliga på senare år, så finns det tillräckligt många skäl för att tvivla på att den mexikanska ekonomin inom kort kommer att kunna erbjuda flertalet människor markant förbättrad levnadsstandard. Den utlovar sannerligen inte de ekonomiska och kulturella framsteg som socialistländer uppvisat det här årtiondet och i synnerhet sedan andra världskriget. Och ändå, som vi har sett, lufsar systemet framåt på ett sätt som Guatemala, Peru, Venezuela och Colombia,

för att inte tala om andra latinamerikanska länder, inte längre gör. Och saker och ting förbättras här och där. Liksom ekonomin lever vidare genom 'kooptering' gör också det politiska systemet och dess politiska parti det, fast i högre grad. Ingenting tycks vara möjligt om man arbetar utanför PRI: och allt som är möjligt kan uppnås bara genom att gå med i och arbeta genom PRI.

Presidentämbetet är allsmäktigt vem som än innehar det: det är mer än en litterär eller journalistisk kvickhet att mexikanerna har förvandlat namnen på sina presidenter till substantiv och adjektiv att användas för att syfta på deras administrationer, ja epoker. Och en ex-president räknas inte förmer än någon annan utan politisk tillgång till det innevarande ämbetet.

Fastän alltså Cárdenas, uppenbarligen sporrade av den kubanska revolutionen, nyligen steg fram ur tjugo års politisk tystnad för att samla unga människor i MLN (Nationella befrielseörelsen), som är avsedd att uppbåda och ena Mexikos politiska vänster, accepterade han trots allt inbjudan till ex-presidenterna att sitta med i Lopez Mateos administration vid sidan av sina konservativa kolleger. Det är inte att undra på att vänstern är oenad, ja splittrad; och tillkomsten av MLN är kanske mer ett tecken på behovet av enighet inom vänstern än på att man uppnått den. Samtidigt behöver inte den senaste vågen av regeringsförtryck mot vänstern betyda en permanent rörelse mot höger. Eftersom Latinamerika som helhet kommer att gå ytterligare vänster ut, kan pressen på Mexiko bli så stor att den mexikanska vänstern åter får vädra morgonluft (hjälp på väg av USA:s repressiva handlingar avsedda att hindra dem) — men genom att arbeta inom och genom

PRI. Pablo González Casanova, dekanus vid National Universitys alltid progressiva School of Political and Social Sciences och prominent medlem av MLN hävdar: 'Vi tror att general Lázaro Cárdenas har angett den riktiga vägen: stöd institutionen och organisera människorna.'

Det är lätt att instämma i denna bedömning. Men organisera folket för vad då? Bara för att vrida kontrollen över deras öden ur händerna på borgerligheten och PRI? Medan det mexikanska folket 'organiseras', kommer andra latinamerikaner utan tvekan att göra långt mer radikala revolutioner än Mexikos. Som den kubanska revolutionen redan gjort, kommer dessa revolutioner utomlands att skärpa motsättningarna mellan vänstern och högern i Mexiko självt. Varje kortsiktig, moderat fördel den mexikanska vänstern kan tillskansa sig inom det nuvarande systemet genom att rida på svallvågen från grannarnas sociala revolution, kan bara uppskjuta den dag då den mexikanska vänstern radikalt måste krossa borgerlighetens makt och själv börja bestämma Mexikos öde.

Jordreformernas mångfald

Denna essä publicerades ursprungligen i aprilnumret 1963 av *Monthly Review*. För författarens självkritik, se essän "Krossa kapitalismen, inte feodalismen" (december 1963).

Jordreformprojekt skjuter upp som svampar över hela jordklotet. Men alla jordreformprogram är inte likadana. I Latinamerika, framför allt under uppmuntran från Framstegsalliansen, har åtskilliga länder antagit eller håller på att diskutera jordreformlagar. Medvetna och progressiva människor överallt granskar de här förslagen och lagarna och kritiserar dem ofta för att vara alltför milda eller missriktade. Det är viktigt att skilja mellan de många jordreformförslagen och — motförslagen och att lära sig vilka som förtjänar stöd och vilka man bör vända sig emot.

Avgörande för varje analys av problemet med jordreformen är det faktum att det är inte så mycket en administrativ, eller ens en ekonomisk, som en i grunden politisk process. Om vi alltså börjar med denna föreställning om en politisk process, kan vi lätt urskilja tre slags s.k. jordreform.

Den första utesluter varje betydelsefull politisk förändring. Det är den typ av 'jordreform' som föreslås av konservativa. Den exemplifieras med de lagar som de lagstiftande församlingarna, ofta kontrollerade av jordägarna själva, nyligen har funnit det bekvämt eller nödvändigt att anta i åtskilliga latinamerikanska länder idag. Till samma kategori skulle hänföras de frivilliga jorddonationerna från kyrkan eller från jordägarna själva. Detta slags jordreform utgör jordägarens sista tillflykt och innebär faktiskt ingen reform alls.

Den andra jordreformen försöker införliva hela allmogen eller delar av den med den redan existerande nationella politiska gemenskapen. Detta slags jordreform får ofta stöd av den som kritiserar den första typen och den föreslås av åtskilliga politiska grupper, bland andra de kristliga demokraterna samt ofta av kommunisterna i Latinamerika. Den har exemplifierats i Mexiko av Cárdenas, i Guatemala av Arbenz, i Egypten av Nasser. Min åsikt är att hur övertygande argumenten till förmån för den än är, kommer den jordreform som endast syftar till att införliva allmogen i den existerande sociala ordningen, troligen att misslyckas, t.o.m. med att uppnå de av förespråkarna angivna målsättningarna.

Den tredje typen jordreform försöker att från början åstadkomma en snabb och grundläggande förändring av själva den existerande ordningen. Den börjar med en långtgående förändring av hela samhället, som visats på Kuba, och verkar vara den enda typ som kan möta vissa minimikrav. Den är därför det enda slaget av jordreform som är värd namnet.

En lämplig mätare — fastän, som vi skall se, den är mer än så — med vars hjälp man kan urskilja de olika slagen av jordreformer, är den hastighet, eller brist på hastighet, som reformen företas med. Med den hastighet, som jord fördelades med i Guatemala åren efter Arbenz (1955 till 1961), skulle det ta 148 år för alla bondefamiljer att få någon jord — om inte befolkningen växte under tiden. Återlämnandet av tidigare exproprierad mark till United Fruit och andra ägare, regeringens inköp av förbrukade markområden och andra med dessa förknippade åtgärder, visar att Guatemalas 'reform' hamnar inom den första typen, där det överhuvud taget inte förekommer någon politisk förändring. I Venezuela sägs det ofta att regeringen gör verkliga ansträngningar för att åstadkomma en jordreform på djupet — siffror från presidentpropagandan talar om att femtio tusen familjer får 3,5 miljoner tunnland mark under Betancourtregeringens nästan fyraåriga period. Men av en rapport som nyligen publicerades gemensamt av Venezuelas jordbruksinstitut, jordbruksministeriet, jordbruksbanken och nationella planeringskontoret, framgår det att under de senaste tjugofem åren har, totalt, inte mer än 1,4 miljoner tunnland fördelats till 35.622 familjer. Det anges inte närmare hur stor del av detta som fördelades under den nuvarande regeringens ämbets-tid. *Å andra sidan är det sant att 3,5 miljoner tunnland exproprierades och betalades, ofta till överpris och kontant, ofta överstigande det maximibelopp som föreskrivs i lagen.* Just denna 'jordreform' har, med andra ord, inneburit goda affärer för jordägarna, som har kunnat sälja inte längre åtråvärd mark, och utan tvekan har de investerat intäkterna på andra håll (inklusive utomlands). De jordreformlagar som nyligen antagits i Peru och Chile är t.o.m. mildare än de reformer som på senare tid börjat tillämpas i Guatemala och Venezuela. Nästan allt tänkbart skydd kostas på jordägaren, hellre än bonden. Slutsatsen är oundviklig: åtgärder av det här slaget innebär inga jordreformer alls. De är helt igenom bedrägerier.

Den andra sortens jordreform förtjänar att allvarligare diskuteras. Dess förespråkare föreslår att man införlivar bönderna med nationens sociala och politiska liv genom en process som uppstår alla de progressiva krafterna mot de konservativa, men som lämnar maktens grundvalar intakta. Reformförespråkarna skulle på samma gång söka omdirigera jordbrukskrediter, tekniskt bistånd etc. så att dessa åtgärder skulle gynna bönderna och inte bara de medelstora och stora jordägarna, såsom sker nu. Den tidsperiod man tänker sig, är vanligen av omfattningen fem till femton år.

Variationer på den här andra sortens jordreform kan man finna i erfarenheterna från Mexiko, från Guatemala före kontrarevolutionen 1954 och från Egypten sedan 1952.

Det tycks författaren som om livskraften hos detta andra slags jordreform i hög grad kan sättas i fråga, både på teoretiska grunder och genom bevis från den historiska erfarenheten. I synnerhet två faror uppstår som hotar dess framgång: den första är att lämnar man de konservativas makt intakt, försäkrar man sig om fortsatt opposition mot reformerna och placerar hinder i vägen för mobiliseringen av de progressiva krafterna. Fast de kanske har körts ut ur regeringsbyggnaden, har de konservativa icke desto mindre kvar förmågan att dämpa ner och slutligen krossa jordreformer. De kan vägra att bidra med nödvändigt investeringskapital, de kan sabotera regeringsoperationer som avser att fullfölja reformerna, de kan organisera fiendliga propagandakampanjer, försäkra sig om utländskt stöd mot sin egen regering o.s.v. Samtidigt kräver det politiskt lurendrejeri och manövrerande som progressiva måste engagera sig i för att möta den konservativa oppositionen, kompromisser, vilka tenderar att undergräva reformen och förvandla den till en rad halvmesyurer.

Den andra faran ligger i att man för ut jordreformen med den låga farten av fem till femton år och inom de existerande institutionernas ramar skapar grupper som blir starkt intresserade av att behålla sina nya förmåner och som därför gärna går samman med konservativa när det gäller att motsätta sig att samma förmåner sprids till ytterligare andra grupper.

Tillämpligheten och betydelsen av dessa hinder demonstreras av de både framgångsrika och misslyckade försök som gjorts att fullborda en jordreform av det andra slaget. Arbenz-regeringens jordreform i Guatemala 1952 var naturligtvis mycket snabbare och mer långtgående än de så kallade reformerna i landet på senare år. Medan de konservativa led förluster berördes trots detta knappast deras maktkällor alls, med påföljd att de, med hjälp av Dulles-bröderna, förmådde organisera en kontrarevolution. Inte heller var det möjligt, på grund av den långsamma takt reformerna genomfördes med, att bygga upp understödsgrupper, stora och mäktiga nog att försvara reformrörelsen mot kontrarevolutionen. Historien kan således inte säga oss huruvida Arbenzreformen, om den fått fortsätta, i långa loppet skulle ha röjt den andra faran — det påföljande motståndet från de tidiga understödstagarna själva — ur vägen.

Denna reformbroms som utgår från de 'nykonservativa' framstår mycket tydligt i den mexikanska revolutionen. Bara femton år efter den revolutionära generalen Obregons administration och fem år efter genomförandet av president Cárdenas jordbruksåtgärder, bröts reformprocessen av halvvägs i och med att den nya borgerligheten i Miguel Alemans administration kom till makten. Idag råder, trots det faktum att Mexiko på 1950-talet hade en av världens högsta tillväxthastigheter på industrins och jordbrukets område, ingen tvekan om att landet befinner sig i en återvändsgränd på grund av att man misslyckats med att lösa jordproblemet. Mexikos jordbruksreform var den mest omfattande i Latinamerika före Kubas, och en som verkligen införlivade bönderna med nationens liv. Trots det är flertalet av Mexikos bönder i *ejidos* utan resurser, medan den berömda ekonomiska tillväxten, som är koncentrerad till huvudstaden och de sju glest befolkade norra staterna, uppmuntrar, här liksom på andra håll i Latinamerika, spekulativ monokultur för export och skapar kolossala förtjänster för revolutionens barn. Så till exempel är just general Obregóns son nu guvernör i en av nordstaterna och ägare till mer än 7.500 tunnland jord bevattnad på regeringens bekostnad. Klyftan mellan huvudstaden och de sju nordstaterna å ena sidan och resten av landet å den andra fortsätter att växa, och inkomstfördelningen blir alltmer ojämn. Således visar det sig att i Mexiko, minst lika mycket som i de andra latinamerikanska länder där man inte ens påbörjat sina jordreformer, går de fattigas levnadsstandard ner. Och just denna sociala rörlighet, som är både orsaken till och effekten av böndernas integrering i

det nationella livet, gör dem ofta till konservativa, vilkas intressen motsätter sig en utbredning av samma fördelar till andra.

Andra jordreformer, som de i Östeuropa efter första världskriget, i Bolivia och i Egypten bekräftar farorna med den andra typen. I dessa fall gick reformregeringarna fram enligt de linjer som ofta föreslås av progressiva idag. Reformerna infördes långsamt inom den existerande samhällsstrukturen och grunderna för de konservativas makt lämnades orörda. Jag tror inte det är en överdrift att säga att till dags dato har alla dessa försök med jordreformer misslyckats och det kan förväntas att framtida försök av det andra slaget likaledes kommer att misslyckas.

Erfarenheten från de länder som genomfört framgångsrika jordreformer intygar också bristerna med den andra och behovet av den tredje reformtypen. De främsta exemplen på jordreformer som varit relativt framgångsrika, återfinns i de socialistiska länderna. I Kina och på Kuba, t.ex. ändrades naturligtvis hela samhällsstrukturen från första början, när initiativet till jordreformen togs. Denna förändring genomfördes typiskt nog genom ett uppståndande av bönderna själva, och de konservativas möjlighet att motsätta sig reformerna skars av vid roten genom att man undanröjde deras maktkällor. Det är sant att Japan och Taiwan har haft vissa framgångar med sina jordreformer utan att samtidigt radikalt förändra strukturen på samhällena, men detta är undantag som bekräftar regeln. I båda fallen genomfördes reformerna relativt snabbt och under en ockuperande militärmakts överinseende. Under dessa omständigheter neutraliserades effektivt styrkan hos den konservativa oppositionen.

Det kan förefalla att så långt Latinamerika beträffar, skulle den förändring i den sociala strukturen och undanröjandet av konservativ makt, vilka är de utmärkande dragen hos den tredje reformtypen, automatiskt vara resultatet av att latifundismen storgodset, ofta skildrad som en feodal eller halvfeodal institution avvecklades. Detta tycks vara det sätt som saker och ting ses på av Framstegsalliansens arkitekter. Men verkligheten är annorlunda. Fastän det är sant att det alltjämt förekommer jordägda områden i Latinamerika som skulle kunna kallas feodala eller halvfeodala och fastän det finns jordägare som fortfarande besitter provinsial politisk makt, är det inte fråga om att dessa grupper är de på nationell nivå bestämmande i något latinamerikanskt land. Där vilar den politiska och ekonomiska makten i händerna på andra — den inhemska köpmannaborgerligheten, bankväsendet och industrin samt de stora utländska företagen.

Dessa är de viktigaste bevararna av status quo, och de och de feodalliknande jordägarna tjänar fortfarande ömsesidigt varandras intressen i många latinamerikanska länder. De kapitalister som besitter den yttersta makten tillåter 'feodalisterna' att överleva, och offerar på så vis en del landsbygdsmarknader. Men i gengäld förser feodalisterna, genom att monopolisera mark och kontrollera provinserna, kapitalisterna med billig arbetskraft, en konservativ lagstiftande församling och verkställande organ, samt allmän politisk 'stabilitet' och lugn och ro på bakgården. Men som exemplet Mexiko så tydligt visar: att undanröja feodalisterna förändrar inte något i grunden, eftersom man lämnar den kapitalistiska borgerlighetens makt orörd att motsätta sig mer långtgående jordbruksreformer. Denna makt ökar sannerligen om, som vanligen föreslås, kompensation för deras jord tillåter feodalisterna att förvandla sig till kapitalister.

Uppfattningen att Latinamerika, med Carlos Fuentes' ord, är 'en feodal fästning med en kapitalistisk fasad' döljer verkligheten. De åtgärder som Framstegsalliansen önskar introducera och som den hoppas kommer att ersätta feodalism med kapitalism, har redan ett och ett halvt århundrades misslyckanden bakom sig i Latinamerika. Det skulle vara riktigare att säga att Latinamerika är en kapitalistisk fästning med feodal fasad. Att riva en fasad skulle inte innebära mycket, inte ens en fullbordad jordreform.

För att sammanfatta: jordreform av det första slaget, till förmån huvudsakligen för jordägarna själva, är ingen reform alls. Jordreform av det andra slaget, i huvudsak företagen av borgerligheten i eget intresse, lovar inte heller den så mycket. Endast jordreform åtföljd av en socialistisk omvandling av samhället, fungerar verkligen och är värd namnet. En effektiv jordreform kan inte genomföras av konservativa eller ens mot konservativa. Den kan bara genomföras *utan* konservativa.

Krossa kapitalismen, inte feodalismen

Denna artikel publicerades ursprungligen som en bokrecension i *Monthly Reviews* decembernummer 1963. Hänvisningarna till Frank syftar på de två tidigare essäerna, återgivna ovan.

Carlos Fuentes bild av Latinamerika som 'en fallfärdig feodal fästning med en kapitalistisk fasad av papp' är säkert poetisk. Men den är felaktig. Latinamerika kunde snarare kallas en fallfärdig kapitalistisk fästning med en feodalliknande fasad. Fuentes misstag är symptomatiskt, om det inte t.o.m. går rakt till hjärtat av *Whither Latin America?* Ty att, som de flesta av bokens författare gör, tillskriva feodalismen snarare än kapitalismen många förflutna och nuvarande latinamerikanska sjukdomar, förråder att de missförstått den utveckling kontinenten haft — och därmed själva kapitalismen — och gör, i bästa fall, deras diskussion om Latinamerikas framtid tveksam och missvisande.

En sammansatt bild av de tolv essäerna — bortsett huvudsakligen från de sammanfattande 'Notes' av Sweezy och Huberman — kan, jag hoppas utan våldsamheter eller orättvisor mot någon av de nio författarna, skisseras i de följande satserna: (1) Latinamerika håller just på att stiga in i världshistoriens strömfåra som en integrerad och bestämmande del. (Fuentes, sid. 23, Johnson 25). (2) Dess tidigare (icke)roll är resultatet av den europeiska uppbyggnaden i Latinamerika av en feodal fästning, som fast den kan ha varit strålande på sin tid, nu är en stat i sönderfall (Fuentes på flera ställen; Johnson, 33; Frank, 62, 72; O'Conner, 91; Juliao, 106; Agustin, 106). (3) Under tiden lämnar områdena med framskriden kapitalism, som utvecklas mer eller mindre oberoende av resten av världen, Latinamerika bakom sig, låter kontinenten klara sig bäst den kan (Fuentes 10-11; Johnson, 27; Huberman, 50). (4) Eftersom en liknande utveckling förekom inte bara mellan utan också inom länder, har Latinamerika nu tvådelade — verkligen två — samhällen, ett jordbrukande, feodalt eller halvfeodalt, föråldrat, efterblivet etc.; det andra finns i städerna, det är kapitalistiskt, kommersiellt, industriellt, modernt etc.; vart och ett av samhällena är i hög grad självbestämmande och oberoende av varandra (Fuentes, 11-12; Frank, 62, 85). (5) Imperialismen består i första hand av utländsk utsugande ekonomisk aktivitet; och det skulle hjälpa Latinamerikas ekonomiska utveckling om denna aktivitet blev stoppad, tyglad eller kontrollerad (Fuentes, 14-15; Johnson, 33; Observer, 43; Huberman, 56; Frank, 80-81; Agustin 120). (6) Det är de föregående egenskaperna som tillsammans med utbredd och ihärdig fattigdom kännetecknar underutveckling (Johnson, 28; Huberman, 48-49). (7) Ekonomisk utveckling i Latinamerika — i det förflutna, för närvarande och i framtiden — hänförs i hög grad till en sorts utstrålning från ett inhemskt och/eller utländskt metropolcentrum; och det anses att periferin genom samarbete, överenskommelse och förbund med den kapitalistiska metropolen kan dra fördel av ett sådant flödande förhållande. (Fuentes, 23; Johnson, 28; Observer, 43, 45; Sweezy 70). (8) Detta flöde, och därmed ekonomisk utveckling, har varit alltför långsamt och således resulterat i två alternativa eller t.o.m. samtidigt konsekvenser: vänster, borgerlighet,

parlamentariska ekonomiska och politiska rörelser har sprungit fram, såsom APRA i Peru, Acción Democrática i Venezuela, Goulartism i Brasilien, vilka ger eller gav löften om att verkligen förändra allt det föregående och på det viset göra socialismen meningslös för landet ifråga (Johnson, 28, 37); och/eller (9) Latinamerika är nu en sådan revolutionär oroshärd att folket lovar, genom en akt av vilja och beslutsamhet, att vilken dag som helst krossa hela den här fallfärdiga strukturen och placera en befriande socialism i dess ställe (Fuentes, 9; Observer, 46; Frank, 63, 89).

Jag går med på att de här tolkade beskrivningarna tagna var för sig mestadels är felaktiga, och tagna som helhet mycket allvarligt missledande.

Några av författarnas här relaterade fakta- eller tolkningsfel är värda att nämnas. Den politiska maktens grund är i motsats till vad Fuentes säger (13-14), inte de feodala jordägarna, och latinamerikanska arméer är inte kastarméer (18). Brasiliens jordbruksöverskott är inte som Johnson (27, 35) hävdar, beroende av jordbruksproduktionens effektivitet. Perón hade inte något program för snabb industrialisering i Argentina, inte heller orsakade han landets bekymmer (Johnson, 37). APRA och Acción Democrática är inte vänsterpartier (Johnson, 37). Venezuelas jordreform är, utom när det gäller att upprätthålla status quo, långt ifrån ambitiös (Observer, 42). Jordreform av 'konservativ typ I' är faktiskt inte bara jordägarnas utväg (Frank, 57). Bönder står faktiskt inte utanför nationella samhällen (Frank, 59). Mexikos misslyckande beror inte så fullständigt på misslyckandet att lösa jordproblemen (Frank, 66, 77). Och Guatemalas, Perus, Venezuelas, Colombias, etc. system lufsar faktiskt fortfarande vidare, och står inte inför någon överhängande kollaps (Frank, 88). En faktiskt riktigare och teoretiskt sundare bild skulle kanske kunna skisseras på det här viset : latinamerikanska samhällen blev följderna av den 'västliga' merkantilismens, kapitalismens och imperialismens världsomfattande expansion. Typiskt nog tog denna tillväxt överallt formen av en samtidigt och inbördes förbunden dialektisk utveckling, vars manifestationer, var och en både 'resultatet' av och 'orsaken' till den andra, i dag är kända som ekonomisk utveckling och ekonomisk underutveckling.

Denna kapitalistiska utveckling med dess förbundna utsugning av den 'underutvecklade' sektorn av den 'utvecklade', motsvarigheten genom den senares monopol på stridskrafter, kapital och handel, manifesterar sig på många nivåer; internationellt mellan metropol- och periferiländerna, och inrikes mellan 'utvecklade' och 'efterblivna' regioner, mellan staden och landsbygden, mellan handel/industri och jordbruk, mellan 'modern' och 'efterblivet' jordbruk. Om den här processen inte betraktas som en helhet — som den dialektiska utvecklingen av ett enda kapitalistiskt system — står dörren öppen för att misstolka resultaten som om de härrör från ett tvådelat, system, eller från två system — de rika värld och de fattigas värld — och den därtill hörande feltolkningen av den förra som 'kapitalistisk' och den senare som 'feodal'. Ändå löper, som vi skall se, detta misstag genom nästan alla de här granskade essäerna, med allvarliga konsekvenser som följd.

För den bild som presenteras i *Whither Latin America?* erbjuder jag följande: kontinenten har i nästan fem hundra år haft integrerad, bidragande del i världsutvecklingen. I motsats till vad Carlos Fuentes och andra säger är 'efterblivenhet', 'underutveckling' och feodalliknande förhållanden inte alls de överlevande lämningarna av någon sorts ursprunglig feodal ordning i Latinamerika, utan resultatet av ekonomisk 'utveckling' under själva kapitalismen. Det är sannerligen svårt att förstå varför eller hur, som det påstås, det tillväxande kommersiella och industriella kapitalistiska systemet skulle ha vare sig intresse av eller möjlighet att upprätta ett feodalt, d.v.s. slutet, system i Latinamerika. Det gjorde naturligtvis motsatsen: det införlivade Latinamerika samt Asien och Afrika i sin egen struktur. I den här utvecklingen uppstod faktiskt ett slags tvådelat samhälle i Latinamerika, men inte i den ovan nämnda betydelsen av två separata

delar, med en 'feodal' bondesektor 'isolerad' från det kapitalistiska nationella och internationella samhället. Tvärtom är det ett dialektiskt tvådelat samhälle med olika, men inte separata delar, den ena exploaterad av den andra. Om Andernas och Sierra Madres indianer är 'isolerade' beror det på att avskildhet har varit deras enda (och mycket begränsade) skydd mot kapitalistisk exploatering av deras jord och arbetskraft. Makt, liksom allt annat i de 'provinsiella' jordbruksområdena, är nära förbunden med det urbaniserade och internationella kapitalistiska samhället genom de ekonomiska (framför allt kommersiella), politiska (framför allt parlamentariska, understött av stridskrafter) och sociala förhållanden som binder dem samman. Överskott, från jordbruket och från andra håll, är resultatet icke av effektiv produktion utan tvärtom; jämte den exploatering och de vinster som hör samman med det, är det produkten av monopoliseringen av de föregående förhållandena. Minst av allt är det sant — eller ens möjligt — att grunden för den nationella makten i Latinamerika är de 'feodala' jordägarna. Tvärtom, makten och bestämmandet av landets öde har stannat hos den inhemska och utländska kommersiella och finansiella borgerliga oligarkin, vars lycka i sin tur bestäms av om de tar del i det imperialistiska systemet.

Imperialismen är alltså inte bara det här eller det där utländska företaget som suger ut latinamerikanska ekonomier; den är strukturen på hela det ekonomiska, politiska, sociala — ja, och kulturella — system som Latinamerika och alla dess delar, ehuru 'isolerade', finner sig ta del i som exploaterade kompanjoner. Den här imperialistiska strukturens överlägsenhet över alla andra, gör det helt omöjligt att Argentinas bekymmer skulle bero på Perón eller ens peronismen, och helt osannolikt att den främsta orsaken till att den mexikanska revolutionen misslyckades skulle återfinnas i det faktum att revolutionen inte förmådde lösa jordproblemet, eller att jordreform nödvändigtvis är betydelsefullare att genomföra än nationalisering av oljan. Fattigdom och välstånd är underutvecklingens och utvecklingens symptom, vilka i sin tur själva är inneslutna i det kolonialist-imperialist-kapitalistsystemets utsugarstruktur och bestämmer de aluminiumskrapas-/tobaksvägsformer den tar. Utveckling kan därför inte spridas från centrum ut till periferin. I stället kan periferin utvecklas endast om den bryter sig ut ur det förhållande som har gjort och hållit den underutvecklad, eller om den kan bryta upp systemet som helhet. Minst av allt är det därför sant eller ens möjligt att ett samarbets- eller alliansförhållande mellan de båda kapitalistiska delarna av systemet kan operera till förmån för den underutvecklade delen. Tvärtom, detta utsugarförhållande är en av kapitalismens grundläggande motsättningar, som, till det löses, kommer att fortsätta att åstadkomma än mer underutveckling.

Om den föregående bilden av Latinamerika är riktig, också i de allmänna grunddragen, då kan det inte, som Sweezy och Huberman helt riktigt anmärker i sina 'Notes', vara så att den borgerliga kapitalistiska revolutionen (mot feodalism) alltjämt måste göras i Latinamerika eller att borgerliga rörelser genom valprocesserna, genom någon 'jordreform' som Betancourts eller någon annan process som stannar inom den rådande strukturen — kan avskaffa underutveckling och misär. Staten i Latinamerika, t.o.m. i högre grad än den stat som diskuteras av Lenin i *Staten och revolutionen*, är ett redskap för borgerligheten därför att den och de institutioner som är knutna till den är delar, inte bara av ett nationellt utan av ett internationellt — d.v.s. imperialistiskt — kapitalistiskt system. Detta utsugarförsåt måste följaktligen krossas; och att göra det kan tydligen inte ske genom att uteslutande lita på de imperialistiska-kapitalistiska institutionerna själva. A andra sidan ger oss den föregående bilden ingen anledning att tro att system inte längre kan lufsa vidare — låt vara till fruktansvärda kostnader — eller att en socialistisk revolution är nära förestående eller automatiskt kommer att inträffa om de latinamerikanska massorna beslutar att de till slut fått nog och att tiden har kommit att göra uppror. I stället är revolutionen resultatet av att dessa motsättningar inom kapitalismen fördjupas och av den revolutionära organisation som uppstår ur, och måste dra fördel av, dessa motsättningar.

Bokens andra avgörande svaghet ligger i det faktum att rapportörerna nästan utan undantag misslyckas med att undersöka förhållandet mellan utvecklingen av dessa motsättningar och organiserandet av den revolutionära processen och ansträngningen. De misslyckas med att förbinda diskussionen om framtiden med, eller härleda den ur, analyser av det förflutna, och så tillgriper de ad hoc förutsägelser som därför, inte överraskande, också de ganska ofta är felaktiga. De uppsatser som minst utvecklar den här svagheten — den avslutande essän av Sweezy och Huberman samt Salazar Bondys — visar sig också i analysen av det förflutna vara mer i överensstämmelse med tolkningen av kapitalistisk utveckling som utvecklats i den här kritiska granskningen, och mindre förenlig

326 med den sammansatta tavla som målats i resten av uppsatserna. Vad beträffar de senare kan deras syn på framtiden kritiseras (och förkastas) av i huvudsak tre skäl. För det första lyckas bokens författare härleda två helt inkonsistenta framtidsbilder — nära förestående socialistisk revolution kontra borgerlig utveckling, vilket gör socialismen meningslös — ur en gemensam analys av det förflutna. För det andra visar ingen av dessa förutsägelser något tecken på att gå i uppfyllelse. Och för det tredje, därför att det inte görs något försök i de här essäerna att visa hur dessa förutsägelser och/eller politiska linjer skall kunna realiseras.

Det är naturligtvis inte möjligt att i en kort recension presentera något som kan likna en fullständig analys av möjliga framtida utvecklingar i Latinamerika. Hur som helst, uteslutande negativ kritik är inte nog: vi måste göra en ansträngning för att åtminstone ange några av de viktigaste faktorerna som måste tas med i beräkningen.

Den världskapitalistiska utvecklingen sedan andra världskriget medförde att motsättningen mellan utveckling och underutveckling i den icke-socialistiska världen fördjupades. Klyftan har vidgats och konflikten fördjupats mellan den imperialistiska metropolen och dess periferi; och underutvecklingen har absolut sett tilltagit (inte avtagit) i periferin (som ett symptom har matproduktionen och -konsumtionen per capita i det icke-socialistiska Asien, Afrika och Latinamerika i allmänhet minskat sedan före kriget.) På liknande sätt har motsättningen mellan utveckling och underutveckling mellan regioner och sektorer inom själva periferin fördjupats. I Latinamerika skapade depressionen och kriget relativ isolering (skydd!) vilket i sin tur i några länder resulterade i en kraftansträngning för självständig industrialisering. En efterkrigstidens smekmånad med krigsuppbyggda utländska valutareserver och en våg av 'liberaliserings'-regimer följde. Men smekmånaden var snart slut. Samtidigt med att kapitalismen åter 'normaliserades' och att dess förnyade offensiv starkt belystes genom Koreakriget, började Latinamerikas handelsvillkor att åter försämrats och bristerna i betalningsbalanserna att öka — åtföljt av en våg av 'diktatoriska' regeringar. Trots att länderna redan hade bekymmer, fortsatte dessa regeringar att intensifiera problemet — med bevisat resultat i dag — genom att göra 'liberala' eftergifter åt imperialismen, nu inte bara vad gällde gruvor och allmänna inrättningar, utan också konsumtionsvaror och serviceindustrier, huvudsakligen tillgodoseende de högre inkomsttagarna. Redan i skuld till och under kontroll av metropolen, blev Latinamerika allt starkare underkuvat av imperialismen. Trots områdets fattigdom och mot alla ortodoxa ekonomiska regler, ökade kapitalexporten till metropolerna, i huvudsak till USA, och beredde på så sätt vägen för ännu större beroende och underkuvande.

Den fördjupade inhemska strukturella underutvecklingen i Latinamerika doldes kanske till en början för lokala ögon genom att den var så rörig, så som den framstår för metropol-opinionen i dag, med en del yttre tecken på ekonomisk utveckling, särskilt vad gäller konsumtionsvarutillverkning och serviceåtgärder, och vad gäller tillväxten av de 'medelklasser' som framställer och konsumerar denna produktion. Man kanske kan säga att fyra sociala grupper

växte i storlek eller i betydelse. Monopoliseringen av jordbruksproduktionen och -distributionen, den minskade tillväxttakten inom råvaruexporten, ofta de minskade exportförtjänsterna och den tilltagande matimporten från USA tvingade faktiskt bort bönder från jorden in i kolossala utvandringar från jordbruksområdena. Många av dessa f.d. bönder förblev 'utanför' stadsekonomi och bildade det alltmer kringdrivande under- eller snarare trasproletariatet i städernas överallt förekommande slumområden. Detta är den första åsyftade gruppen. Andra som kastades bort från jorden, och några från slummen, införlivades i den andra gruppen, närmare definierad arbetarklassen, i och med att de fick tillverknings- och serviceindustriarbeten. En tredje grupp bestod till största delen av manschettarbetare — anställda i de borgerliga regeringsbyråkratierna, i kommersiella företag, banker etc. I vissa länder har den här gruppen vuxit till 40-45 procent av arbetskraften. Vinsterna från alla dessa utvecklingar och framförallt den inflation som följde på dem, tjänade slutligen att både utvidga och modifiera den fjärde gruppen, nämligen bourgeoisien.

Mot all förväntan som uppstått ur teorin grundad på erfarenheten av metropolen och på den tidigare progressiva roll de oberoende medelklasserna inom den spelat, har dessa faktorer i Latinamerika bidragit, inte till utveckling, utan i stället till kraftigare underutveckling. Dessa grupper är dessutom till största delen en konservativ, inte progressiv kraft.

I Latinamerika består ekonomin alltmer av en en-produktråvaru-export-ekonomi, som är beroende av en osäker och alltmer långsamt växande utländsk marknad, som tjänar som den enda grunden för en förvuxen servicesektor. Vad som saknas är grundläggande produktionsvaruindustrier som — om de alls existerar — mer och mer kontrolleras av utländska intressen, som infiltrerar den här sektorn i oroväckande takt. Till följd av detta saknar ekonomin oundvikligen självbärande tillväxtpåslagigheter på lång eller medellång sikt, är beroende av starka inflationspåtryckningar, är i hög grad instabil och utgör ett lätt byte för ytterligare imperialistiskt genomträngande. Alla dessa element och krafter försvårar för varandra och integrerar med de djupare liggande villkoren i en ond spiral, kanske bäst illustrerad av förhållandet i Argentina.

De politiska följderna är inte omedelbart uppmuntrande. Medlemmarna i de tre första grupperna och de nya medlemmarna i den fjärde betraktar typiskt nog sitt nyliga inträde i gruppen som om det utgjorde deras 'personliga revolution'. Inte olika C. Wright Mills manschettarbetare blir medlemmarna av arbetar- och mellangrupperna beroende delar av en privat eller statlig byråkrati, som har ett markerat skyddslingsförhållande till bourgeoisien: de får en social ställning, välfärd och inkomst av bourgeoisien, som avgränsar dem från bönderna och det lägre stadsproletariatet; i gengäld stödjer de, i synnerhet genom organiserat politiskt arbetar- och mellangrupsstöd av höger- och centerpersoner och åtgärder, status quo. Inkomsten är bara skenbar därför att inflationen systematiskt utplånar deras förtjänster och överför inkomster från alla dessa tre grupper, plus bönderna, till bourgeoisien och de imperialister, som drar fördel av inflationsframkallande åtgärder.

Ändå är dessa nykomlingar relativt privilegierade grupper, ofta en veritabel proletariats aristokrati, som i begränsad omfattning kan vara en progressiv kraft så länge de hoppas uppnå ytterligare inkomster, men som, när deras tidigare inkomster hotas, i synnerhet mellangrupperna bland dem, visar sig erbjuda huvuddelen av sitt folkliga stöd åt högerradikala politiker och 'lösningar', vilka lovar att 'återupprätta stabiliteten', d.v.s. att skydda och konservera deras nyligen vunna inkomster. När således botten går ur exportmarknaden och de högre inkomsterna är hotade, är dessa grupper de första att sluta ropa på en bättre framtid för att i stället se tillbaka och försöka konservera vad de redan har genom att stödja högern (typ fascistisk). Paradoxalt nog förenas de i detta politiska steg med många som hade ett bittert förflutet, ofta i provinserna, innan den växande utvecklings-underutvecklingsklyftan underminerade deras mellanhandsposition, och

som nu intar en strikt strutsliknande hållning, begraver sina huvuden i ultrahögerns skiftande politiska sanddyner.

Bourgeoisien, både i Latinamerika och metropolen är naturligtvis den som först tjänar på systemet. Fast det förekommer motstridiga intressen och skiftande allianser, är de förment avgörande motsättningarna mellan den 'nationella bourgeoisien', de 'feodala jordägarna', 'kompradorborgerligheten' och 'imperialisterna', som Sweezy och Huberman helt riktigt påpekar, och trots allt tal om motsatsen, till största delen en myt. För det första blev, som vi påpekade ovan, de latinamerikanska ekonomierna vad de nu är. för att de var en del av det kapitalistiska — först kolonialistiska och nu imperialistiska — systemet. För det andra finns det utanför Argentina, Mexiko och Brasilien ingen nationell bourgeoisie att tala om, därför att ländernas roll i det större systemet inte ger utrymme för inhemsk industri. Deras bourgeoisie är, långt ifrån att vara oberoende i den klassiska europeiska meningen, de inhemska förmånstagarna till hela det kapitalistiska system som sträcker sig från New York till den mest 'isolerade' bondgård eller by i provinsen. Långt ifrån att befinna sig i någon allvarlig konflikt med någon av dessa utländska imperialistiska eller inhemska 'feodala' exploatörer, för bourgeoisien dem intimt samman, och tar ut avgifterna i systemets ekonomiska, politiska och sociala vägkorsningar.

I länderna med någon industri är situationen egentligen inte särskilt annorlunda. Den är bara mer komplicerad, i det att de inhemska industriintressena också är ekonomiskt och politiskt sammanflätade med jordbruks- gruv- finans- inhemska och internationella kommersiella och spekulativa intressen i allmänhet. Ofta är flera eller alla dessa 'sektorer' förenade i en enda finansgrupp, företag eller -familj. En grupp kan vara i konkurrens med andra, och fördra det, men när systemets verkningar och framför allt folkets påtryckningar hotar deras gemensamma källa för utsugna vinster, går de snabbt samman i en reaktionär front och drar med sig så många som möjligt av de andra sociala grupperna. Den avgörande motsättningen i den underutvecklade världen går mellan alla dessa och dem som de suger ut, hur skulle det kunna vara annorlunda?

Latinamerika — och sannerligen hela världen — befinner sig åter i en sådan högervåg. Som den över hela kontinenten stagnerande tillväxttakten och den tilltagande betalningsbalanskrisen vittnar om, har ekonomin åter gått in i en fas, där katastrofen hotar. Samtidigt åstadkommer Kuba viss panik bland människor som har någonting att förlora och Förenta staterna startade en 'antikommunist'-kampanj i en omfattning utan motstycke i Latinamerika. Som ett resultat av dessa faktorer är Latinamerika, långt ifrån att 'vara på väg åt vänster' som så vitt och brett har påståtts, för närvarande än en gång 'på väg åt höger', med borgerligheten manövrerande genom 'lagliga' parlamentariska kanaler där den kan, och genom berörda militärkupper där den är tvungen. Hur länge den här förnyade, tillfälliga högervridningen ska pågå, kan kanske inte förutses ännu.

Bönderna, och i vissa fall, en del f.d. bönder som nu går arbetslösa i städerna, är de som inte har något alls att förlora på revolutionen och allt att vinna. För många latinamerikanska länder, som Brasilien, Venezuela, Argentina och det för-revolutionära Kuba, är det i själva verket oriktigt och missvisande att tala om 'bönder' i den traditionella meningen av mer eller mindre oberoende och självförsörjande odlare. I själva verket är dessa 'bönder' det verkliga proletariatet — den beroende, osäkra, ofta byråkratiserade, restförtjänande, utsugna arbetskraftkälla, antingen de alltjämt odlar sin jord eller nu kastats ut i stadsslummen. Det är på deras axlar som hela den 'fallfärdiga fästningen' vilar. Men paradoxalt nog kommer det mesta av allt tal om revolution från de mer insiktsfulla och mer privilegierade, d.v.s. arbetar-, mellan-, intellektuella, och t.o.m. armégrupperna. Dessa människor tenderar, när penningvärdet sjunker och ofta även dessförinnan, att backa ut ur revolutionen och nöja sig med reformer. D.v.s. pratet om revolution är än så länge

mest bara prat. Jordbruks- och slumproletariatet däremot brukar få helt kortsiktiga intressen och ser bara jorden och de arbeten de vill ha, men inte har. De 'revolutionära' ledningarna, i synnerhet fackföreningarnas och kommunistpartiernas har hittills bara kommit ur talarnas led och har varit, som fakta visar, helt reformistiska-revisionistiska. Dessutom har ledarna, i alla fall fram till Kuba, och i de flesta fall till dags dato, bara lett varandra runt och låtit jordbruks- och stadsslumproletariatet och — om det verkligen är ett sådant — trasproletariatet helt och hållet sköta om sina egna kraftlösa jag. Även nu när en del ansträngningar börjar inriktas på landsbygden, är i verkligheten framförallt en utbredning till stadens revisionistiska reformism, länge prövad och funnen önskvärd.

Varifrån, således, en revolution, och när? Det kan inte finnas något enkelt svar, och varken förhoppningar eller förutsägelser är tillräckligt. Motsättningen utveckling — underutveckling kommer utan tvekan att fördjupas internationellt och nationellt. Den beroende kapitalismens mekanism i den underutvecklade världen har hittills aldrig tillåtit någon väg ut ur underutvecklingen och det uppenbarar sig intet löfte om att så ska ske nu. Underutvecklingen kommer att öka. Den tidstestade kombinationen av successiv (och ibland samtidig) 'liberaliserande' mystifiering med 'diktatorisk' beskärning och intensifierad utländsk infiltrering, ledd av och för bourgeoisien, kommer att lämna ytterligare spår på dess offer. Höger- 'reformer' kommer, det verkar troligt, att ha mindre och mindre framgång i sina mystifierande missioner; och deras mest offensiva (från deras synpunkt defensiva) aktioner kommer här och där att framkalla vänsterreaktioner. Dessa kommer att behöva användas för att skapa revolutionära villkor. Den borgerliga reformismens upprepade misstag måste översättas till allmänna klagoranden angående rötterna till svårigheterna. En del av den folkliga närsyntheten måste korrigeras. Detta är revolutionärernas arbete, eftersom reformister bara söker beveka folket att ersätta en reform med en annan. Folkets reaktioner på borgerliga attacker måste kanaliseras i meningsfulla och tillväxande revolutionära former, så att de inte förlösar folklig energi och bidrar till en allmän känsla av hjälplöshet och misslyckande. Också detta är reaktionärers uppgifter, inte reformisters. Båda de revolutionära uppgifterna måste inriktas på att till folkets revolutionära rörelse vinna över några av de folkgrupper, inklusive delar av militären, som borgerligheten hittills mutat till en mystifierande och förtryckande allmän känsla. Allt detta pågår i större och mindre utsträckning i Latinamerika i dag.

Men folket och dess ledare kommer också att tvingas gå till offensiv; de kan inte bara vänta på att situationen ska mogna. En revolutionens utvecklade försvar, som den Nationella befrielsens väpnade styrkor (FALN) i Venezuela, måste ta initiativet ännu medan en slutlig seger är utom synhåll, måste försvara målet inom landet som den socialistiska världen redan gör internationellt; måste tvinga borgerligheten att bekänna färg genom att t.ex. förmå den att ta av sin 'demokratiska' mask och att bidra till att samla den revolutionära erfarenheten. Allra viktigast är att dessa åtgärder måste förbereda folket och deras ledare att handla beslutsamt när, i allmänhet med föga eller ingen förvarning, tiden är mogen.

Detta är revolutionärernas uppgift. De revisionistiska reformisterna har i stället på senare år lett sitt folk i Latinamerika att bli mindre, inte mer redo att dra fördel av det revolutionära tillfället. Det räcker inte att bara vänta för att kunna smida medan järnet är varmt. Järnet måste, åtminstone delvis, också bearbetas för att bli varmt — och för att skapa den erfarenhet som är nödvändig för att smida när tiden, verkligen, är inne. Öppnandet nyligen av den 'Tredje Stora Debatten' mellan Revolution och Reform kommer, kanske, att bidra till att träna revolutionärerna i Latinamerika såsom den andra debatten på sin tid gjorde i Sovjetunionen.